

Camil Petrescu — istoria unui manuscris câte ceva despre eros și despre existențialism

— ANTON I. ADĂMUȚ —

LUI Camil Petrescu nu-i displace să se compare, la 33 de ani, cu toți martirii de la Hristos încoace. Și cu toți marii revoluționari care sau mor la această vârstă fatală, sau mor de bătrânețe. Refuzat în politică, desuet în teatru pentru contemporani, acuzat de un simulacru de plagiat în roman, încearcă să se refugieze în filosofie. Deziluzia este și mai mare. Într-o scrisoare către Florica Ichim (*Scrisori către Camil Petrescu*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1981, p. 123, 24 februarie 1980), Noica spune: „Ca să vedeți cât de departe mergea nesiguranța judecării și reținerea noastră în ceea ce-l privea (are în vedere pe Cioran, Eliade, Ionescu, Manoliu, Comarnescu — *n.m.*), vă voi spune că ne-am îndoit de existența manuscrisului filozofic deus la Vatican”. Stranie situație pentru cineva care nu înțelege că refuzul este urmat de refuz, ca orice reciprocitate negativă. Un singur viciu nu i-a lipsit lui Camil Petrescu de-a lungul vieții sale: viciul unui paradox — acela al necrezutului neîncredător. Și cel mai puternic l-a durut neîncrederea în existența manuscrisului despre filosofia substanței. E drept că și autorul a adâncit misterul care plutea în jurul acestui ciudat manuscris.

Destul de obscură, până la urmă, povestea manuscrisului deus la Vatican. Constant Ionescu, poate cel mai longeviv prieten al lui Camil și, deseori, confident, relatează o întâlnire din 1953, când noocratul i-a „arătat un teanc impresionant de file bătute la mașină: multe, multe sute de pagini, cu veșnicile lui corecturi marginale. Titlul de pagina întâi era: *Doctrina Substanței*. Deasupra cuvântului *doctrina*, dactilografiat, Camil scrisese cu creion albastru: *analiza*. După aproape 14 ani, mă întreb astăzi: când va fi dată tiparului această magistrală lucrare?” (Constant Ionescu, *Camil Petrescu, Amintiri și comentarii*, EPL, București, 1968, p. 205). Nici unul din apropiații scriitorului nu ne spune ceva despre vreun manuscris vatican sau despre vreo călătorie vaticană a lui Camil. Camil însuși e și mai rezervat, e sibilinic. Oricum, „existența acestei lucrări părea de domeniul legendei. Se știa doar că o dactilogramă de «câteva mii de pagini» fusese deus la autor în timpul războiului în Biblioteca Vaticanului. Pomenirea acestei

întâmplări se acompania de regulă cu o nuanță de ironie și cu insinuări malițioase privind cumpătul mintal al autorului. «Manuscrisul de la Vatican»: aceste cuvinte se rosteau mai mult sau mai puțin în derădere. Puțini au perceput, sau poate nimeni, gravitatea gestului lui Camil Petrescu în contextul istoric de atunci” (Alexandru Paleologu, *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Ed. Polirom, Iași, 1997, p. 163).

Oricum ar fi, se cuvine a acorda credit Floricăi Ichim și lui Vasile Dem. Zamfirescu, editori merituoși ai *Doctrinei Substanței*. „după cum se știe, autorul a deus la Biblioteca Vaticanului o dactilogramă în luna octombrie 1942 care pare a fi primul exemplar al dactilogramei existente la Muzeu (MLR — *n.m.*). Datarea depunerii se poate face după chitanța păstrată la MRL și conform pașaportului nr. 344007 emis de Regatul României și vizat de Legația din Roma pe 29 septembrie 1942 pentru sosire și pe 24 octombrie pentru plecare” (Florica Ichim, Vasile Dem. Zamfirescu, „Notă asupra ediției”, în Camil Petrescu, *Doctrina Substanței*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, vol. I, p. 46). Ce se știe cu siguranță? Că în iulie 1939 Camil a fost în Franța și în Anglia într-o călătorie de informare în interesul Teatrului Național. Apoi, în mai 1942 este insistent invitat la Roma de familia Ion și Maria Bucur, aflați cu misiune oficială la Legația Română din Roma. Cu ce ocazie a ajuns la Roma 4 luni mai târziu, nu știu. Sigur e că a ajuns și a stat aproape o lună. Acesta este intervalul depunerii vaticane a manuscrisului. Ecouri sunt însă multe. Iată câteva, pe lângă cele deja amintite.

La mai puțin de un an după vizita lui Camil la Roma, Călinescu scria lui Rosetti sub o datare ciudată — „Miercuri [înainte de mai 1943]”: „Camil a scris un sistem filozofic. Nu știu ce va fi. Filozofii îl vor persifla. Dar e sigur că va fi o operă profundă, măcar în sensul Goethe-Novalis-Hölderlin, răspunsul lui literar la o problemă gravă [...]. Gogol își distrugea manuscrisele. Camil și-l ascunde la Vatican, amândoi însă confirmă adevărul că veritabilul creator știe perfect ce face” [*Corespondența lui G. Călinescu cu Al. Rosetti* (1935–1951), p. 222]. În *Curentul*, anul XVII, nr. 5764 din 4 martie 1944, Mircea Ștefănescu, laudat, dar și criticat

de Camil, se înfurie pe noocrat și scrie: „domnul Camil Petrescu nu e numai marele filosof deus la Vatican”. Iar Sergiu Dan, corespondent al lui Camil și colaborator al *Cetății literare* încă din 1925, acela care scria noocratului în 1928: „ești nebun în sensul clinic al cuvântului [...], poltron și laș,, mărturisește într-un interviu „despre cărți și autor”: „De două ori ne-am certat mai serios, «vina» fiind a mea [...]. O dată venise să-mi spună că a deus la Biblioteca Vaticanului manuscrisul unui eseu filozofic pe care-l scrisese [...] ca să nu se piardă într-un cataclism iminent. I-am răspuns că în Biblioteca Vaticanului textul său n-ar fi la adăpost sigur, neavând drept pază decât jandarmii pontificali înarmați cu halebarde — și-i sugeram să depună un exemplar într-un seif la Federal Reserve Bank [...]. Mi-a spus că s-lipsit de seriozitate” (Ileana Corbea, Nicolae Florescu, *Biografii posibile — interviuri*, vol. I, Ed. Eminescu, București, 1973, p. 79). La 16 februarie 1943, din Sibiu, Petre Hossu, student la filosofie după cum putem deduce din textul misivei, știa deja de manuscrisul deus la Vatican la 3 luni după eveniment (Florica Ichim, *loc. cit.*, vol. I, pp. 305–307). Iar Nicolae Carandino, în *Bis*, 21 octombrie 1945, scria: „În așteptarea întoarcerii cu primul avion a manuscrisului trimis spre păstrare la Vatican și admitând că, deopotrivă vinurilor proaste, cuprinsul lui filozofic nu s-a oțetit, onorabilul colaborator al *Lumii* ar face bine să ne permită să navigăm în voie în apele clare ale logicii”.

Rămâne, în fine, unui fidel cercetător să afle ce a făcut aproape o lună Camil la Roma? Dispunem, în tot cazul, de următoarele variante ale *Doctrinei Substanței*:

— varianta finală păstrată în arhiva autorului și datată după ortografia nou folosită 1954–1955;

— la MLR se află manuscrisul propriu-zis al lucrării („Manuscrisul, în prima sa variantă, datată 1940, a fost deus la soția scriitorului, în 1975, la MLR, împreună cu altă copie dactilografiată”. Urmează că nu manuscrisul *Doctrinei Substanței* a fost deus la Vatican, ci o copie dactilografiată — Florica Ichim, *Scrisori către Camil Petrescu*, vol. I, nota 1, p. 307);

— dactilograma corectată parțial de Camil și care însoțește manuscrisul

propriu-zis (este aceea de care vorbește Florica Ichim);

— dactilograma deus la Vatican (de ce nu o cere nimeni?!);

— o variantă intermediară, pierdută, presupun editorii *Doctrinei Substanței* (o fi aceea de care vorbește Constant Ionescu?).

Una peste alta, nu se poate spune că lui Camil nu i-a ieșit și acest ultim camilism. Cu vârf și îndesat chiar!

Întârziile în continuare asupra a două puncte de vedere aflate în dezacord (Paleologu și Alexandru George), și a încă unuia, deosebit de amândouă (Nicolae Manolescu). Toate trei se opresc asupra lui Camil. Despre ce este vorba?

În *Spiritul și litera*, secvența „Tema duelului la Camil Petrescu”, Alexandru Paleologu susține că la Camil vorbim de *amorul-pasiune*, prototipul e Tristan și felul acesta de iubire presupune pasiune (suferință), depășirea unor obstacole — pe scurt, pasiuni cavaleresti și, deopotrivă, mortale. Prin urmare, conchide Paleologu, cavalerismul ce este altceva decât *noocrație și revoltă*, căci „amorul-pasiune este un mijloc privilegiat de cunoaștere, însoțind pasiunea cu inteligența” (Alexandru Paleologu, *Spiritul și litera*, Ed. Eminescu, București, 1970, p. 134).

ALEXANDRU George răspunde în „Eros și luciditate”, text aflat în volumul *Semne și repere*. „Cu totul de acord cu comentariile domniei-sale, ne vom despărți totuși de unele alegațiuni prea categorice, cum ar fi aceea a rolului amorului-pasiune în cunoaștere” (*Semne și repere*, Ed. Cartea Românească, București, 1971, p. 166). Astfel, nu Tristan, ci Lancelot e „cazul clasic al amorului-pasiune de tip medieval” (*Ibidem*, p. 167), apoi amorul-pasiune nu se prea însoțește cu inteligența („Lancelot nu izbutește să accedă la contemplarea misteriosului Graal, deși el se născuse sub semnul acestei vocații” — p. 168). Concluzia lui Alexandru George este: „În termenii *filosofiei* (*s.m.*) autorului *Ultimei nopți*..., iubirea nu-și poate găsi, pare-se, un loc (de fapt, în *Doctrina Substanței*, Camil află iubirii — erosului — un astfel de *loc-n.m.*); ea e cel mult o experiență de perplexitate și de scandal pentru minte. Opera romancierului și a dramaturgului îi găsește unul. Omul care a proclamat tăios că tot ce nu este conștiință e

bestialitate, nu numai că a fost silit să constate că există ceva în afară de conștiință, dar a făcut din acest ceva motivul central al literaturii sale“ (*Ibidem*, pp. 172–173).

„Am înfățișat aceste puncte de vedere, aflate în dezacord mai ales în chestiuni de detaliu, spre a-l putea prezenta în continuare mai limpede pe al nostru, fundamental deosebit de amândouă“ (Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, vol. 2, Ed. Eminescu, București, 1991, p. 110). Iată poziția lui Manolescu: „nu *l'amour-passion* e caracteristică eroticii camilpetresciene, ci *l'amour vanité*“ (p. 111). Autorul invocă pe René Girard: „Gelozia și invidia presupun o triplă prezență: prezența obiectului, prezența subiectului, prezența celuiuia pe care suntem geloși. Aceste două «defecte» sunt deci triumfiulare: nicio dată, totuși, nu sesizăm un model în acela pe care suntem geloși, deoarece avem totdeauna despre gelozie punctul de vedere al gelosului însuși“ (René Girard, *Minciună romantică și adevăr românesc*, Ed. Univers, București, 1972, p. 33). Iată, prin urmare, „dorința triumfiulară“ stabilită. Și, parcă pentru a da dreptate lui Manolescu, Girard continuă: „analogiile între vanitatea stendhaliană și dorința proustiană izbește pe cititorul mai puțin prevenit“ (*Ibidem*, p. 43). Iar „dorința triumfiulară implică în cele mai multe cazuri în opera lui Camil Petrescu niște triumfiuri reale“ (Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 114). Avem astfel: *iubitarii* (Gralla, Radu Vălimăreanu, Gheorghidiu sau D. din *Patul lui Procust*); *iubitetele* (Alta, Mioara, Ela, doamna T.) și cei pe care *ii iubesc iubitele*, alții decât iubitorii (Cellino, Drumea, Georgiade, Fred Vasilescu). Iubitarii sunt îndrăgostiți de iubite care iubesc pe alții. Primii sunt monomani, ultimii sunt disponibili, iar „gelozia îl transformă pe îndrăgostit într-un obișnuit al muncii operative. Gelosul e un *homo interpretans*“ (Iulian Băicuș, *Dublul Narcis*, vol. II, Ed. Universității din București, 2003, p. 8). Despre *Ultima noapte* ca „«monografie» a geloziei scrise la persoana întâi“ vorbește și Nicolae Crețu în *Constructorii ai romanului*, Ed. Eminescu, București, 1982, pp. 143–154.

Altă atitudine care mișcă imaginația erotică, spune Manolescu, este misoginismul, fățîș sau ascuns. În concluzie, „în romanele lui Camil Petrescu, pe cerul iubirii – mai mult orgoliu decât pasiune – steaua fericii nu arde“ (Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 122). Poate se înțelege astfel mai bine de ce *omul Camil Petrescu*, dacă a avut, a ascuns poveștile lui de dragoste, le-a camuflat. Iar camuflajul este procedeu al vanității, nu al pasiunii. În *Note zilnice*, sufocat de mizerie, se gândește la o căsătorie din interes (ideea unei „însurători cu parale“). Oricum, Camil evita cel puțin două tipuri de discuții cu caracter personal: originea sa familială și căsătoria. A fost căsătorit, și încă de două ori, o dată înainte de primul război, apoi după cel de-al doilea. Episodul în care Ela îi cere lui Gheorghidiu să treacă bunurile comune pe numele ei este un episod real, întâmplat lui Camil și, culmea!, cu fiecare din neveste. Cel puțin așa spune Ovid S. Crohmălniceanu în *Amintiri deghizate*, Ed. Nemira, București, 1994, pp. 8–9). Iar că i-a plăcut să fie anturat de femei

frumoase este un lucru cunoscut. Chestiunea primei căsătorii e însă amendabilă. Constant Ionescu este acela care o pune în circulație: Camil s-a căsătorit în 1919 și soția s-a sinucis, de unde și tema sinuciderii în romanul lui Camil. Problema îmi pare definitiv elucidată de Florica Ichim (*loc. cit.*, vol. II, p. 15). Sigur se știe că a fost căsătorit cu Eugenia Marian, cu 31 de ani mai tânără, acrită, și a avut doi copii cu ea: pe Camil, născut în 1947 și dezmiertat Puștiu, și pe Octavian, dezmiertat Ocu, născut în 1950 (Florica Ichim, *loc. cit.*, vol. I, p. 40; vol. II, p. 162, unde avem o scrisoare a Eugeniei Petrescu/Marian adresată din maternitate lui Camil prin care îl anunță: „Camil scump, mai avem un băiețel“).

DEALUL său erotic e destul de prozaic. Femeia să nu fie „ignobilă amantă spirituală“, ci „o frumoasă și calmă tovarășă senzuală“, ca o „bucurie matură de seceriș“, să fie „atât de frumoasă încât să nu se observe“, iar cu averea să poți realiza „«Etica», «Estetica» și «Sociologia»“. Conchide: „fără îndoială că această întâlnire este irealizabilă, căci împotriva ei stau datele noastre sufletești și materiale“.

Un alt autor, Liviu Petrescu, optează pentru varianta iubire-preferință. „Definind iubirea ca preferință, și explicând apariția sentimentului printr-un act de preferință, scriitorul – în ciuda articulațiilor de ordin fenomenologic pe care le menține în chestiuni de detaliu – ratează șansa de a descrie însăși esența sentimentului, substanța lui exclusiv lăuntrică“ (Liviu Petrescu, *Realitate și romanesc*, Ed. Tineretului, București, 1963, pp. 163–164). Notez ca pe o reușită și „Psihologia iubirii“ din *Ibidem*, pp. 141–167.

În fine, chestiunea „lecției de filosofie“ din *Ultima noapte... Câteva opinii*:

Lovinescu detestă episodul. Constatând că autorul nu a renunțat la acest episod în a doua ediție a romanului, conchide că nu ar fi vorba aici decât de „sfidarea în inoportun obișnuită încăpățănării lui prezumțioase“ (Eugen Lovinescu, *Scrieri*, vol. 6, Ed. Minerva, București, 1975, p. 288);

Perpessicius: „vă amintiți de lecția de filosofie pe care eroul autobiografic o face eroinei și n-ați uitat cum întreg acel excurs de o ușoară didactică, în istoria filosofiei, este punctat, întrerupt, altoit cu pagini de pasiune intensă [...], pentru că în umbra filosofului pândește amantul“ (Perpessicius, *Patru clasici*, Ed. Eminescu, București, 1974, p. 290);

Luca Pițu comentează episodul: căutând sala și evitând profesorul, Gheorghidiu „deschide conceptul spre publicul feminin“. De ce? Simplu! „C-așa-i domnilor, femeia/ Vrea amor dar și ideea“ (Luca Pițu, *Ultima noapte de dragoste și întâia noapte de filosofie*, Ed. Junimea, Iași, 1992, p. 253);

Ovidiu Ghidirmic vorbește de erotica de alcov dublată de o erotică de idei. Ea începe „cu dizertații despre Kant și se încheie cu jocuri de voluptate senzuală“ (Ovidiu Ghidirmic, *Camil Petrescu sau patosul lucidității*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1975, p. 43).

Condensat și potrivit aflu raportul lui Camil cu filosofia europeană și caracterul ei nesubstanțial în formularea următoare: noocratul „surprinde impa-

sul trăit de filosofia europeană în tentativa ei de a-și *apropria concretul*. Eșecul *cogito*-ului cartezian și al dialecticii hegeliene (care inoculase confuzie prin identitatea dintre rațional și logic), gândirea lui Bergson și Husserl n-au făcut, constata autorul, decât să îndepărteze filosofia de realitate și să muteleze, printr-o epidemie de logicism, existența istorică dată. Camil Petrescu își propune astfel elaborarea unei autentice *filosofii a concretului*“. Totuși, „binomul bergsonism-husserlianism exprima nu o opoziție, ci o complementaritate specifică: ontologia celui dintâi (intuiționismul) și metoda (fenomenologică) a celuiilalt – asimilate critic de *Doctrina Substanței* – vizau deopotrivă *esența concretului*. Aceeași necesară întoarcere către lucruri o simte și Camil, punând însă esențele și intuiția lor *sub condiție istorică* [...]. *Doctrina Substanței* este, așadar, un discurs polemic“. Rezultatul? „*Doctrina Substanței* se încheie într-un scepticism consolant: noocrația substanțială, care poate duce la depășirea celei empirice, nu prea îi interesează pe români“ (Ion Dur, în *Dicționarul operelor filosofice românești*, coord. general Ion Ianoși, Ed. Humanitas, București, 1997, pp. 43–45). O precizare: Ion Dur reproșează cumva noocratului de a nu-l fi frecventat pe Sartre. Reproșul îmi pare inconsistent – în tot cazul, nesubstanțial. O paralelă, spectaculoasă, aflu la Paul Georgescu în *Polivalența necesară* (EPL, București, 1967). Locul este: „un scriitor pe care Camil Petrescu nu avea de unde-l cunoaște când vorbea de relativitatea spațială și causală, mă refer la Jean-Paul Sartre“... De aici pleacă Paul Georgescu pentru a ajunge la: „apropierea merge mai departe (pe linia relativismului literar – *n.m.*); Sartre pledează, și el, împotriva «caracterelor», a oamenilor-esență; de aici unicitatea romanului. Camil, fără a fi teoretizat «situația», o aplică; Gheorghidiu se află în două situații consecutive, întâia definindu-l ca gelos, a doua ca erou. E de semnalat însă că, în pofida declarațiilor sale, Camil menține caracterele: dacă situațiile se schimbă, eroul nu; în noaptea de dragoste sau în noaptea de război, Gheorghidiu rămâne același, el însuși. De la o noapte la alta, universul s-a modificat, dar reacțiile eroului nu“ (Paul Georgescu, *op. cit.*, pp. 214–216). Da, e adevărat, Camil menține caracterele, dar un caracter, ca la Sartre, nu e un om-esență, adică nu acoperă, fie și într-un caz particular exemplar, ceea ce numim natură umană. Nu, tot ca la Sartre, de condiție umană este vorba și aici, și Camil e perfect în simpatia lui Sartre. Spun, cu Sartre: nu există natură umană (oameni-esență), există doar condiție umană. Ce este natura umană? Este conceptul construit pe sintagma – *esența precedă existența*. Omul e posesorul unei naturi umane, de acord. Această natură este de regăsit la toți oamenii, adică fiecare om în parte este un exemplu particular al conceptului universal de om. Și cum în conceptul universal de om esența omului precedă existența omului, e de înțeles de ce esența precedă existența. Spune Sartre că dacă urmărim această universalitate, atunci și „omul pădurilor“, și „omul naturii“ și „burghezul“ sunt reduși la aceeași definiție și posedă aceleași calități de bază. În acest tip de raționa-

ment, natura umană precedă existența istorică singulară (situația), adică exact ce se ascunde îndărătul sintagmei „condiție umană“. Toate acestea sunt exclusiv sub condiția acceptării existenței lui Dumnezeu. Dar „dacă Dumnezeu nu există, există cel puțin o ființă la care existența precedă esența, o ființă care există înainte de a putea fi definită [...]. Ce vrea să spună acest lucru, că existența precedă esența? Aceasta înseamnă că omul există mai întâi [...] și se definește după aceea“ (Jean-Paul Sartre, *Existențialismul este un umanism*, Ed. George Coșbuc, f.l., f.a., pp. 5–6). Mai departe: „dacă este imposibil să găsim în fiecare om o esență universală, care ar fi natura umană, există totuși o universalitate umană de condiție. Nu întâmplător gânditorii de astăzi vorbesc mai degrabă de condiția omului decât de natura sa. Prin condiție ei înțeleg ansamblul limitelor *a priori* care schițează situația fundamentală în univers. Situațiile istorice variază. Omul se poate naște sclav, senior sau proletar. Ceea ce nu variază este necesitatea lui de a fi în lume“ (*Ibidem*, p. 24). Două exemple:

Greața, în „Foiaie fără dată“, consemnează: „Cel mai bine ar fi să notez evenimentele zi cu zi. Să țin un jurnal ca să mă lămuresc. Să nu las să-mi scape nuanțele, faptele mărunte, chiar dacă par lipsite de însemnătate, și, mai ales, să le clasez“ (Idem, *Greața*, Ed. RAO, București, 1997, p. 181). Și când începe „Jurnalul“, prima însemnare este: „ceva mi s-a întâmplat, nu mai e nici o îndoială. A venit ca o boală, nu ca o certitudine oarecare, nici ca o evidență“ (*Ibidem*, p. 184). Tonul este exact același pe care îl regăsim în *Notele zilnice* ale noocratului. De *mine* e vorba, *mie* mi s-a întâmplat, *eu* sunt în joc, *eu*, nu natura umană, eu Gheorghidiu, eu Ladima;

Partea a III-a din *Ființa și Neantul*, capitolul I, secvența III, tratează despre libertate și responsabilitate. Să citim următorul fragment prin prisma lui Gheorghidiu, acela din partea a doua a *Ultimei nopți...: „nu există accidente* într-o viață [...]. Dacă sunt mobilizat într-un război, acest război este războiul *meu*, el nu este după imaginea mea și îl merit. Îl merit, mai întâi, pentru că aș putea să mă sustrag lui, prin sinucidere sau dezeretare [...]. Nesustrăgându-mă, l-am ales, poate din comoditate, din lașitate, pentru că prefer anumite valori celei a refuzului însuși de a face războiul (stima celor apropiați, onoarea familiei etc.). Oricum, este vorba de o alegere“ (Idem, *Ființa și Neantul*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2004, p. 743). Teribile pagini „camiliene“ aflu, de asemenea, în *Carnete dintr-un război anapoda*, jurnal de război, jurnal filosofic, jurnal despre el însuși aflat mereu în „situație“. Și ca să-i leg de tot, iată ce scria Sartre: „nu există tată bun, asta-i lege [...]. Dacă tata ar fi trăit, m-ar fi strivit sub greutatea lui. Din fericire a murit tânăr [...]. Nu e totul să mori, trebuie să mori la timp“ (Idem, *Cuvintele*, Ed. RAO, București, 1997, pp. 42–43). Splendidă îmi pare intuiția lui Paul Georgescu.

Asta vrea să spună istoria unui manuscris, dublată de ceva eros și existențialism. 🐾

Poate se înțelege astfel mai bine de ce omul Camil Petrescu, dacă a avut, a ascuns poveștile lui de dragoste, le-a camuflat. Iar camuflajul este procedeu al vanității, nu al pasiunii. În *Note zilnice*, sufocat de mizerie, se gândește la o căsătorie din interes (ideea unei „însurători cu parale“). Oricum, Camil evita cel puțin două tipuri de discuții cu caracter personal: originea sa familială și căsătoria.